

הרב אברהם יצחק הלוי כלאב

ארבע הערות בעניין אדר ראשון ושני

א. נחלקו תנאים מתי קוראים את המגילה ומקיימים את שאר המצוות הנהוגות בחודש אדר. ומסיקה הגמרא (מגילה ו, ב) שלדעת ר' אליעזר ב"ר יוסי הכל נעשה באדר ראשון, כי אין מעבירין על המצוות, ולומדים מ'בכל שנה ושנה' שמדובר על אדר הסמוך לשבט. ורשב"ג סבר באדר השני, 'דמסמך גאולה לגאולה עדיף'. מכאן ששני ה'אדרים' שם 'אדר' להם, ובאופן עקרוני כל אחד מהם ראוי למצוות החודש, ואין צורך לקיים את המצוות פעמיים. ולכן כתב רשב"א שלכאורה נראה היה לר"א ב"ר יוסי שאם לא קרא את המגילה בראשון יקרא בשני, ודחה כי 'בעינן באדר הסמוך לשבט'. ואע"פ שכתוב במגילה על חודש אדר 'חודש שנים עשר', ואם כן ברור לכאורה שמדובר על אדר ראשון, צריך לומר שחודש אדר הוא חודש שנים עשר, אלא שבשנה מעוברת חודש זה נחלק לשני חלקים.

ואפשר שבעומק העניין הם נחלקו אם הנס נעשה באדר כדי לסיים את השנה בטוב, שכך היא הגלות (כפי שהיה בימי מרדכי ואסתר) שאע"פ שהיא רעה היא מסתיימת בטוב, ולפי זה יש להסמיך את ציון הנס לחודש שבט שבו מסתיימת השנה הרעה. או שהטוב הוא הכנה לשנה החדשה שתתחיל בזיכרון גאולת מצרים שהיא בחודש הראשון, כי מתחילים את השנה בגאולה, ולכן צריך להסמיך את גאולת פורים לפסח, כי מתחילים בטוב.

ולכן חשב המן כאשר נפל לו הגורל בחודש אדר שזה טוב לו מאוד מפני שבו מת משה, וכבר נאמר 'כי מפני הרעה נאסף הצדיק' כדי שלא יראה את הרע העתידי. אך לא ידע המן כי משה גם נולד באדר, כדי להתחיל את ניסן בצורה טובה, והקב"ה ממלא ימיהם של צדיקים מיום שלכן באותו יום שנולד באותו יום מת, לומר שלא הרעה גרמה למיתת משה אלא עלייתו בדרגה עליונה יותר, שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, ויש בזה רמז לישראל שמתחזק כוחם לקראת השנה החדשה. עוד יש להוסיף שמשה לא נכנס לארץ בגלל חטא הדור, לכן חשב המן הרשע שמיתת משה רבינו מלמדת על חולשת ישראל. ברם מאידך אם משה היה ממשיך לחיות הייתה נמנעת כניסת ישראל לארץ. נמצא שהעברת שרביט ההנהגה ליהושע הכשירה את ישראל לכיבוש הארץ וההתנחלות בה, שזה השורש לכל הטובות המעותדות לישראל לעולם.

בירושלמי (מגילה פרק א הלכה ה, הובא בתוס' ר"ה יט, ב ד"ה אדר) דן בשאלה מהו החודש הנוסף, אדר ראשון או אדר שני. תוס' כתבו בפשטות שאדר ראשון הוא התוספת ולפיכך הוא מלא (שלושים יום), לעומת אדר שני שהוא חסר כמו בכל

השנים. ולעניינינו הדבר לא משנה, כי אחרי שהחודש מתוסף הוא הופך להיות חודש אדר ולא חודש אחר, ויתכן שהדינים ששייכים לחודש אדר יכולים להתייחס לשני החודשים כאחד.

ב. כתב הרמ"א (אורח חיים סימן נה סעיף י), מי שנולד באדר שנה פשוטה ונעשה בר מצוה בשנה מעוברת אינו בר מצוה עד אדר שני. וכתב מג"א (ס"ק י) דמשמע מדברי שו"ע, דמי שנולד בשנה מעוברת באדר ראשון ונעשה בר מצוה בשנה מעוברת יהיה בר מצוה באדר ראשון וכך כתב הלבוש. ואילו מג"א כתב דצ"ע, כי כמו שנולד באדר פשוטה אינו נעשה בר מצוה עד אדר שני, גם הנולד באדר ראשון לא נעשה בן י"ב עד אדר פשוטה, ולהשלים לו שנה שלוש עשרה צריך לאדר שני, כי אין נמלאת השנה עד שיהיה אדר שני. וכן לגבי מניין שלוש שנים של ילדה שאם לא עיברו את השנה תהיה בת שלוש באדר ואם יעברו את השנה תהיה בת שלוש באדר שני, כך מבואר בירושלמי (כתובות פ"ק), והגר"א ציין שזה מקור לדינו של רמ"א בהג"ה. אמנם בשו"ת שבות יעקב דחה דבריו, וכתב עליו שלא עיין במקור דברי הרמ"א בשו"ת מהר"י מינץ שכתב מפורש שמי שנולד באדר ראשון יהיה בר מצוה באדר ראשון, ושכן כתבו הפוסקים. נראה דעת מג"א שאדר שני הוא אדר, ואילו אדר ראשון הוא חודש העיבור שנוסף לשנה, שלכן רק באדר שני יהיה בר מצוה גם אם נולד באדר בשנה פשוטה, והוא הדין אם נולד באדר ראשון שלא נשלמת השנה לפני אדר שני. כמו מי שנולד בניסן שלא יהיה בר מצוה באדר שני מפני שמלאו שנים עשר חודש כי עדיין לא נשלמה השנה, הוא הדין שנולד באדר ראשון לא שלמה השנה עד אדר שני.

והנה בחכמת שלמה (או"ח שם) חלק על המג"א, וכתב בתוך דבריו דאם נולד באדר בשנה פשוטה ובשנת בר המצוה שלו יש שני אדרים, שאינו בר מצוה עד אדר שני, די ש לומר דהשני עיקר והוא האדר והרי לא נולד רק באדר, לכך לא נעשה בר מצוה עד אדר שני. עכ"ל. אכן למה שנתבאר לעיל שני האדרים אדר הם, כאילו חודש אדר בשנה מעוברת הוא בן חמישים ותשעה ימים בשני מחזורים, ומה שאינו נעשה בר מצוה עד אדר שני הוא כי לא שלמה עדיין השנה וחודש אדר ממשיך. ומה שכתב עוד שאם היה אדר אחד ונעשה בר מצוה ואחר כך עיברו ב"ד את השנה לא נתבטל מה שנקבע לפני עיבור השנה, מלבד בת שלוש שחוזרים בתוליה. ברם מדברי הירושלמי שאומר לדעת רשב"ג גם אם עיברו השנה אחר פורים צריך לחזור ולקרוא באדר שני, נראה שעיבור השנה מברר למפרע, ולא אמרין שכבר יצא ידי חובה, דלא מסתבר שמי שיצא ידי חובה, שקרא מגילה בזמן, יחזור ויתחייב לקרוא שוב כיון שהתברר שיש אדר נוסף.

ג. באו"ח (סימן תקסח סעיף ז) דעת המחבר שביום שמת אביו או אמו והשנה מעוברת יתענה באדר שני, דדמי למי שנדר משהו עד אדר שהכוונה לאדר שני. והקשה מג"א (ס"ק כ), דבירה דעה (סימן רכ סעיף ח) מבואר שזוהי דעת רמב"ם, אבל לרוב הפוסקים מי שנדר עד אדר הכוונה רק לאדר ראשון. הגר"א שם דחה את הראיה, דמיירי בדעת בני אדם שבנדרים הולכים אחריהם. אך תענית ביום שמת אביו אינו מטעם דעת בני אדם, ומסקנתו שצריך להתענות בשני אדרים כמסקנת מג"א. וטעמו נראה ששני האדרים 'אדר' הם, וכיון שצריך להתענות באדר שניהם אדר. אבל רמ"א בהגהתו כתב שדי להתענות באדר ראשון, נראה טעמו שאין סיבה להתענות פעמיים בגין מיתת אביו, ולפי שאדר ראשון אדר הוא אין לדחות התענית לאדר שני. ואע"פ שלעניין בר מצוה כתב רמ"א שאדר שני הוא הקובע, הטעם כמו שכתבנו לעיל כי עדיין לא כלתה השנה. אבל למג"א וגר"א ניחא טפי כיון ששני אדרים מהוים אדר בודאי שכל זמן שלא מלאו שני האדרים עדיין לא הגיע יום לידתו. לפי זה מה שכתב מג"א בשם ספר חסידים (סימן תשיב) באחד שמת אביו באדר ראשון שבשנה פשוטה היה מתענה בשבט ובאדר, כי אולי אדר ראשון הוא כמו שבט שבא לפני אדר, וכך אדר שני הוא אדר ואדר ראשון הוא כמו שבט שלפני אדר, נראה שלפי הגר"א כאמור שני האדרים הם אדר ואינם שייכים לשבט כלל. ופרמ"ג שם כתב על ספר חסידים שזו מדת חסידים, ובסוף הניח בצ"ע.

ד. ירושלמי מגילה (פרק א הלכה ה) אדר ראשון תוספת, אדר שני תוספת, מה נפקא מינא, ר' שמואל בר רב יצחק אמר שני כבשים, נולד בט"ו אדר פשוטה ונעשה בן שנה בשנה מעוברת, אם הראשון תוספת אינו בן שנה עד אדר שני. אם אדר שני תוספת נעשה בן שנה באדר ראשון. אמר ר' אייבו בר נגרי, מתניתא אמר כן אדר הראשון תוספת דתנינן, הן העידו דמעברין השנה כל החודש, ואם אדר שני תוספת כשעומד ביום אחרון אינו יכול להוסיף על השנה, אלא אדר ראשון תוספת.

עוד שם בירושלמי, ר' אבהו בשם ר' אלעזר, בכל שנה ושנה, הקיש שנה שהיא מעוברת לשנה שאינה מעוברת, מה שנה שאינה מעוברת באדר הסמוך לניסן, אף שנה שמעוברת באדר הסמוך לניסן. אמר ר' חלבו כדי לסמוך גאולה לגאולה. ע"כ. ומדוע לא נאמר מה כל שנה סמוך לשבט גם בשנה מעוברת סמוך לשבט, לכך אמר ר' חלבו לסמוך גאולה לגאולה עוד אפשר, שסובר ר' אלעזר שאדר ראשון תוספת ואינו עיקר אדר, לפיכך אם לא היה היקש (שהיה כתוב "בכל שנה") היינו מקדימים לאדר ראשון, או בשני אדרים, כי גם ראשון נקרא אדר, ויש להקדים במצות, כי ההיקש מלמד שעושים פורים פעם אחת ובאדר שני דווקא.